

HACI MUSTAFAOĞLU'NUN MECMA'ÜL-ENVÂR'I VE SÖZ VARLIĞI ÜZERİNE

Zuhal KÜLTÜRAL*

A study on Mecma'ü'l-envâr of Hacı Mustafaoğlu and its words

Abstract: The present study has been carried out Mecma'ü'l-envâr, which was written by Hacı Mustafaoğlu in 15th century in old Anatolian Turkish. The text was written Mesnevî form, including 1792 beyts. Mecma'ü'l-envâr is a Mevlid text including the events happened during the birth of Prophet Muhammed, some parts of his life and his miracles. In this study informations will be given about the written work and its copies. Some words, idioms and phrases studied.

Key Words: Mecma'ü'l-envâr, Old Anatolian Turkish, Hacı Mustafaoğlu, Mevlid

XIV. ve XV. yüzyılda Anadolu'da dinî konularda meydana getirilmiş eserler içinde mevlid metinleri önemli bir yer tutmaktadır. Mevlid kelimesi Arapça'da "doğmak" anlamındaki "vilâdet" mastarından zaman ve mekân ismi olup "doğum yeri, doğum zamanı" demektir. Hz. Muhammed'in doğumunu, doğumu sırasında meydana gelen olayları ve hayatının bazı bölümlerini anlatan eserlere bu ad verilmiştir. Mevlid türünün Türk edebiyatında gelişmesine Süleyman Çelebi'nin eserinin 812(1409) etkisi olduğu bilinmektedir.¹ İstanbul kütüphanelerinde birçok nüshası bulunan eserde mevlid dışında "Hikâye-i Deve", "Hikâye-i Geyik", "Hikâye-i Güvercin", "Dâstân-ı İbrahim" gibi bazı hikâyelerin de bulunduğu belirtilmektedir (Pekolcay:1955, 39-64)

* Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

¹ Geniş bilgi için bk. Pekolcay, 1950; Ateş, 1954, Timurtaş, 1970.

Süleyman Çelebi dışında pek çok müellif bu konuda eser vermiştir. XV. yüzyılda yazılmış mevlid metinleri içinde Ahmed isimli bir müellife ait Mevlid'in Eski Anadolu Türkçesi'nin özelliklerini göstermesi bakımından önemi ifade edilmektedir. Eserde Hz. peygamberin doğumu, miracı, vefatıyla ilgili bölümlerin yanı sıra Süleyman Çelebi'nin eserinde bulunmayan "Halime'nin Peygambere Dâye Olması", "Hüdhüd ile Karga Hikâyesi", "Bir Filorisi Kalan Gencin Hikâyesi" gibi bazı hikâyeler de vardır (Pekolcay:1955, 65-70).

Bir diğer mevlid metni, Ahmedî'nin 810(1407) yılında Bursa'da yazdığı *İskendernâme*'deki mevlid bölümüdür. Bu bölümün İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi 921 numarada kayıtlı nüshanın 51b-57a yaprakları arasında yer aldığı ve 625 beyit olduğu ifade edilmektedir. Ahmedî tarafından daha sonra ilâvelerin yapıldığı mevlid bölümünde Süleyman Çelebi ile ortak olan konular yanında Kur'an'ın övgüsü, ilk yaratılan ruhun peygamberin ruhu olduğu, O'nun nûrunun peygamberden peygambere geçerek Abdullah'a kadar geldiği ve bazı olağanüstü olaylar gibi hususların bulunduğu belirtilmektedir(Ünver:1978, 355-411). Eser Süleyman Çelebi'nin mevlidinden önceki ilk mevlid olarak da değerlendirilmiştir (Çelebioğlu:1999, 117).

Erzurumlu Darîr'in *Sîretü'n-nebî* adlı eserinde bulunan ve Peygamber'in doğumunu anlatan 55 beyitlik manzumenin Türk edebiyatında ilk mevlid örneği olması bakımından ayrı bir öneminin bulunduğu ifade edilmiştir(Karahan: 1994, 20).

Süleyman Çelebi'nin mevlidi çok beğenilmiş ve kendisinden sonra mevlid yazan şairler üzerinde büyük etkisi olmuştur. Bursalı Tâhir'in *Osmanlı Müellifleri*'nde bu konuda yazılmış 50 kadar eserin adı kaydedilmektedir (Levend:1972,55-56). Hasibe Mazıoğlu da İstanbul, Ankara ve Bursa kütüphanelerinde mevlid yazan 59 şair tespit etmiştir (Mazıoğlu: 31-62).

Hacı Mustafaoğlu tarafından 896(1497) yılında Bursa'da yazılan *Mecma'ü'l-envâr* bu konuda yazılmış önemli bir eserdir. Necla Pekolcay, tanıttığı yazma bir mecmuada Beyazıt Devlet Kütüphanesi Umumî 5308 numara ile kayıtlı bir nüshayı tanıtırken mecmuadaki beş eserden ilki olan *Mecma'ü'l-envâr* hakkında bilgi verir (Pekolcay:1951,349-365). Agâh Sırrı Levend, Hacı Mustafaoğlu'nun *Mecma'ü'l-envâr*'ını önemli mevlid metinleri arasında gösterir ve eserin Süleymaniye Kütüphanesi Esat Efendî 2398'deki nüshasını belirtir (Levend:1972,57). Eserin bir diğer nüshası Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi 1042 numarada kayıtlı olup 957(1550) yılında istinsah edilmiştir. Beyazıt nüshası 71 varaktır ve her sayfada 13 satır bulunmaktadır. Bu nüshanın başında diğer iki nüshada olmayan 110 beyitlik bir bölüm yer alır. Burada bazı mevlid metinlerinde de görülen bir filorisi kalan gencin hikâyesiyle

Peygamber'in doğduğu gün bayram yapan bir kişinin hikâyesi anlatılmaktadır. *Mecma'ü'l-envâr*'ın Beyazıt nüshasındaki bu bölüm Süleyman Çelebi mevlidinin Ali Emîrî nüshasında da vardır (Ateş:1954,175-77). Süleymaniye nüshası 59 varak olup her sayfada 15 satır bulunmaktadır. 930 yılında istinsah edildiği kaydedilen eserin müstensihi belli değildir. Sermet Çifter nüshası 79 varaktır ve her sayfada 11 satır bulunmaktadır. Üç nüsha da harekelidir. *Mecma'ü'l-envâr*'da toplam 1792 beyit bulunmaktadır. Ayrıca kırmızı mürekkeple yazılmış konu başlıklarını gösteren 36 beyit vardır.

Eser, Beyazıt nüshasında,

“İbtidâ-kerdem be-mevlûd iy hümmam

Avn-i Hak birle ola şöyle tamam” beytiyle başlamaktadır. 110 beyitlik iki ayrı hikâyenin bulunduğu bölümden sonra 111. beyitte,

“Hamdü-lillâh hamdü-lilâh ol ilâh

Oldı kesret âlemine pâdişâh” beytiyle üç nüsha birleşir. Nüshaların birleştiği bu bölümden itibaren konu başlıkları şöyledir:

1. Ol resûlüñ medhidür bil iy hümmâm / Rûh-i pâkine anuñ yüz biñ selâm (159-208)
2. Nûr-ı peygamberdür işbu yahşı bak / Rûhı odur şekli tâvûs girü Hak (209-261)
3. Halkuñ ervâhı beyânıdur iy şâh / Ağ geyenden kılmış ola ol Allah (262-276)
4. Hilkat-i Âdem'dedür bilgil bu bâb / Söz budur Allâhu a'lem bi's-savâb (276-338)
5. İnkılâb-ı nûr-ı Ahmed bil bunı / Diñler-iseñ şâdumân ide seni (339-418)
6. Rahma düşdüğini söyler işbu söz / Mu'cizât oldu o yılda nice yüz (419-438)
7. Atası mevtini bildürür bu bâb / Diñle imdi nice olur iy şebâb (438-473)
8. Toğdugın söyler Resûlüñ iy hümmâm/ Rûh-ı pâkine anuñ yüz biñ selâm (473-523)

9. Ol Resûl toğduğı gıce bil iy can / Ka'benüñ söyledügin kılur ayan (524-545)
10. Toğduğı gıce Resûl'üñ diñlegil / Nic'oldı hâli şeytânüñ añlagıl (545-579)
11. Hâzâ medhü lâ-imâmi'l-haremeyn / Hem resûl ü hem imâmü's-sakaleyn (589-598)
12. Dedesi görmege varduđın sana / Diyeyim kim rahmet ola cânuñia (599-611)
13. Dâyesini bildürür peygamberüñ / Diñle kimdür dâyesi ol serverüñ (612-704)
14. Anası nakl itdügin direm tamam / Bil gelen gider cihânda ey hümam (705-725)
15. A'zaları medhi-durur bu cevâb / Şevk-ile diñle ki bulasın sevâb (726-759)
16. Diñle ne bildürür iş bu beyyinât / Evveli-durur resûl-i kâyinât (760-800)
17. Ol risâlet hil'atin direm i can / Şevk-ile diñleyen ola şaduman (801-841)
18. Diñle imdi ol Resûlüñ bişigin/ Gökden inüp ay anı ügrüdügin (842-857)
19. Mu'cizâtından işid sen bir haber / Tulınan güne nice toğ dir toğar (858-875)
20. Ol Resûl'i işidüñ iy ulular / Barmağından nice akıtdı sular (876-942)
21. İşid imdi ol resûl nic'eyledi / Yâ nice hurma diregi söyledi (943-967)
22. Mu'cizâtından işit ne söylerem / Câbir oğlancukların şerh eylerem (968-1056)
23. Câbirüñ didügi medhi diyelüm / Tûtiler gibi şekerler yiyelüm (1057-1084)
24. Mu'cizâtından birisi serverüñ / İşidüñ mi'râcını ol bihterüñ (1085-1196)
25. Cebre'ıl kıldugını direm i can / Soñra kim yoldaş olur bilgil 'ayan (1196-1269)

26. Leyletü'l-mi'racda diñle sen i şâh / Neler virdi habîbine ol Allah
(1270-1326)
27. İşid istihzâ idenler Ahmed'i / Nice bulurlar helâk-i sermedî (1326-
1349)
28. Hırs-ı dünyâdan ırağ ol Hakk'a git / Hamza nice dîne girür hem işit
(1350-1454)
29. Ol Resûl'üñ mevtidür bilgil i can / İşidicek derd-ile eyleñ figan
(1455-1562)
30. Ümmete ne dir işidüñ serveri / Ol kamu âlemlerüñ hem mefharı
(1563-1675)
31. Çün vefât itdi Resûl'i diñlegil / Nice yas ider kamu halk añlagıl
(1676-1703)
32. Çün sefer kıldı Resûllu'llah i can / Fânide kimesne kalmaz bil ayan
(1704-1726)
33. Kendü aczüm söylerem ben de i can / Sıdk-ıla diñleyen olsun
şâduman (1727-1750)
34. Ol Buhârâ sultanı medhi i can / Diñleyüben anı olgıl şâduman (1751-
1768)
35. Diñle medhin nicedür Sultan Emîr / Hem o-durur cânlara cânan emîr
(1768-1776)
36. Kanı dil sultânınuñ medhin ide / Anı Hak medh ider dahı kim ide
(1777-1792)

Mecma'ü'l-envâr'ın yazılış tarihi, yazıldığı yer, eserin adı ve müellifi hakkındaki bazı bilgileri eserden öğrenmekteyiz. Hacı Mustafaoğlu, eserini Bursa'da 896(1497) yılında yazdığını şu beyitlerle ifade eder:

*Hem sekiz yüz toksan altıda kitâb
Oldı hatm va'llâhü a'lem bi's-savâb (1742)*

*Kim Muharrem ayı oldu pist ü penc
Didüm işbu mevlidi sen görme renc (1743)*

*Hem Bursa'da nisâr idüp canı
İki haftada tamam itdüm bunı (1744)*

Müellif eserin adını ve veznini şu beyitlerde söylemektedir:

*Çün bunı âhir idüp buldum murâd
Toğmayınca oğlana virilmez ad (1740)*

*Hoş dimâğumda leziz buldum dadın
Mecma'ü'l-envâr diyü virdüm adın (1741)*

*Fâilâtün fâilâtün fâilün
Âhir oldı hayr-ıla yek-şenbe gün (1745)*

Müellifin hayatı hakkındaki bilgilerimiz yine eserden öğrenilenlerle sınırlıdır. Bursa'da yaşadığını ve eserin son bölümünde yazdığı methiyeden Emir Sultan'a intisap etmiş olduğunu öğreniyoruz.

*Ol Buhârâ sultânı medhi iy can
Diñleyüben anı olgil şâduman*

*Bilüñ bu mevlide ben başladugum
Buhârâ sultanunuñ himmetidür (1751)*

*Ki rûhın ibtidâdan söyledüğüm
Buhârâ sultanunuñ himmetidür (1752)*

Bu methiyede ayrıca müellif Emir Sultan'a intisap etmiş olmaktan dolayı şükretmesi gerektiğini de belirtmektedir.

*Hâcetüm var işigüñe geldüm iy server seniñ
Himmetüñle kurtarı-vir olmışam nefse esîr (1756)*

İy za 'îf uzatma sözüñ ne bilürsin medhini
Kim müürîd olduñ o şaha var Hak'a şükr it kesîr (1757)

Eserin vezni

Müellif eserin veznini “Fâilâtün/fâilâtün/ fâilün / Âhir oldı hayr-ıla yek-şenbe gün beytiyle belirtmektedir. Bazı bölümlerde değişik vezin kullanılmıştır. Vezin değişikliği genellikle konu başlıkları değişikçe yeni bir konuya başlarken yapılmıştır.

Bildi Abdullah kim anuñ atası
Kim yakîn oldı cihâna gelmesi (439)
(Fâilâtün /fâilâtün/fâilün)

Katına geldi Abdullâh oturdu
Atası bu sözi dile getürdi (441)
(Mefâilün/mefâilün/feülün)

Eserin bazı bölümlerinde birkaç beyitte bir kişiler veya fiil değişikçe vezin de değişmektedir. Mevlid metinlerinde birbirine benzeyen veya diğer mevlid metinlerinden alınmış beyitler de vardır. Vezin değişikliğinin bir sebebinin de diğer metinlerden alınan bu beyitler olduğu düşünülebilir. Ayrıca, *Ger dilersiz bulasız dârii's-selâm / Işk-ıla diñ es-salâtü ve's-selâm(182)*, *Ger dilerseñüz cehennemden necât/ Işk-ıla derd-ile eydiiñ es-salât (208)* gibi birçok mevlid metninde aynen tekrarlanan beyitlerde de vezin değişikliği olmaktadır.

Eserin Söz Varlığı ile İlgili Notlar

Mecma'ü'l-envâr sade bir dille yazılmıştır. Türkçe kelime ve birleşik şekiller açısından oldukça zengin bir söz varlığına sahiptir. Hacı Mustafaoğlu bir kısmı halk ağzında, bir kısmı ortak dilde hâlâ kullanılmakta olan birçok şekle yer vermiştir. Bunun yanı sıra Arapça ve Farsça kelimeler ve bu kelimelerle kurulan birleşik şekiller, alıntı kelimelerin geçirdiği anlam değişikliklerini göstermesi bakımından ayrıca önem taşımaktadır. Bu açıdan

eser XV. yüzyıl Anadolu Türkçesi'nin söz varlığının örneklerini ihtiva etmesi bakımından da önemlidir.

Aşağıda verilecek örneklerin bir kısmı Tarama Sözlüğü'nde bulunmayan şekillerdir.²

bandürmak:“Banmak” anlamında olan *bandırmak* fiili aşağıdaki beyitte “ilâve etmek, katmak” anlamında kullanılmıştır.

Katdı tesnîm ü rahîk ü selsebil

Eyledi ag incü bigi Cebreîl (320)

Sonra bandurdı kamu enhârına

Aldı gıtdi âlemüñ aktârına (321).

Ban- / man- fiilinin “batırmak, banmak” anlamı ile çeşitli metinlerde örnekleri var: *Divanü Lûgati't-Türk'te er etmek sirkege mandı* “Adam, ekmeği sirkeye bandı.” (II, 30); *al manga etmekig yagka mandurdı* “O, bana ekmeği yağa bandırttı.” (II,197).

Nehcü'l Ferâdis'te: “*Velîkin sufrasında qurug etmek bar erdi takı heç mangu neerse yoq erdi.*” (1995, 208); *mangu* şekli ile *Mukaddimetü'l-Edeb'te* “batırmak, daldırmak” anlamında “*Bandı lokmanı sirkege*” (Yüce:1988, 59)

Ban-/man- fiili ile birlikte Osmanlı Türkçesi'nde aynı anlamda bandur-şekli de kullanılmıştır. (Clouston: 1972,348).

Tietze “batırmak, banmak” anlamında kullanılan *bandırmak* fiilindeki –dır /-dir ettirgenlik ekinin karakteri zayıf olan *banmak* fiilinin mânâsını sadece kuvvetlendirdiğini belirtmektedir (2002, 276).

Bandırmak fiilinin *Tarama Sözlüğü*'nde “batırmak”, “bulaştırmak” (II, 398) anlamında örnekleri vardır. *Derleme Sözlüğü*'nde “karıştırmak, katmak, suya batırmak, daldırmak, almaya izin vermek” gibi anlamları bulunmaktadır (II, 518).

² Eseri bütün söz varlığını gösteren metin sözlüğü ile birlikte yayımlamak üzere çalışmalarımızı sürdürmekteyiz.

eglencek:**Dir ana iy atasuz oğlancuğum***Kanda-y-ıduñ iy beniüm eglencegüm (707)***İy yaluñuz başumuñ sensin işi***Hem dahı cânım u göñlüm yimişi (708)*

Birinci beyitte *eglencek* kelimesi “avunulacak şey” anlamında kullanılmıştır. Kelimenin *eglemek* “avutmak, oyalamak” ve *eglenmek* “avunmak, oyalanmak” biçimleri vardır. Beyitteki şekil ise *eglenmek* türevinden yapılmış bir isimdir. M. Ergin bu ekin işlek olmayan fiilden isim yapma eklerinden biri olduğunu belirtir ve aynı ekten türemiş *erin-cek* “tembel, üşenen” (Azerî Türkçesi) kelimesi ile Eski Anadolu Türkçesindeki *gülin-cek* “maskara” örneklerini verir. (1954,187)

Tarama Sözlüğü'nde “maskara” anlamı ile *Halkı güldüren maskara ki iller gülüncegi olmuş er*; ve “sevinç” anlamında *düşman gülüncegi* örnekleri bulunmaktadır (III,1857) *Erincek* şeklinin ağızlarda kullanıldığını görmekteyiz(Derleme: V, 1770) .

Eckmann ekin genellikle nesne ve alet isimleri yaptığını belirterek şu örnekleri vermektedir. *Avunçak* (avun-çak) “avunulacak şey, avuntu”, *bürünçek* (bürün-çek)“örtü, baş örtüsü”;*emçek* (em-çek); “meme, emzik” *silkinçek* (silkin-çek) “tılsım, büyü, uğur”; *tayançak* (tayan-çak “dinlenme yeri, sedir”, *yasançak* “gösteriş meraklısı” (yasan-çak); *yastançak* (yastan-çak) “dinlenme yeri”, *tüfürçek* “tükürük” (tüfkür- “tükürmek”) (Eckmann: 1966, 60)

boynına salınmak:*Vardı ilerü vü kuçdı anasın**Boynuna salındı öpdı anasın (701)*

Salınmak fiilinin *Tarama Sözlüğü*'nde “yürürken hoş bir eda ile sağa sola hafifçe meyletmek, hıram etmek; sallanmak, uzanmak; bırakılmak, konulmak;

atılmak, hücum etmek; sevk olunmak, gönderilmek, vergi çıkarılmak” gibi anlamları bulunmaktadır. (V, 3270) Beyitteki *boynuna salınmak* deyiminin Anadolu Türkçesi metinlerinde *boynuna kol bırakmak*, *boynuna el bırakmak* (Tarama: I,650) şekilleri ile ifade edildiğini görmekteyiz.³

belemek

Beşiğe bilediler ol serveri

Ya'ni pinhân kıldılar ol gevheri (843)

Belemek, bélemek, belemek, bölemek “çocuğu kundaklamak, sarmak, beşiğe bağlayarak, sararak yatırmak” anlamında kullanılmaktadır. Ayrıca “beşik sallamak” anlamı da vardır (Derleme: I, 610).

ügrimek: “sallamak, ırgalamak”

Viridi destûr Hak Te'âlâ pes aya

Kim resûliniün bişigin ügriye (851)

Kelimenin *Tarama Sözlüğü*'nde çeşitli örnekleri vardır. Ayrıca *ügrümük* “beşik ve salıncağın sallanma merkezi, *ügrünmek* “sallanmak”, gibi türevleri ve *ügrünü ügrünü* “salına salına” şeklinde ikilemeli kullanılışı da örnekleri ile verilmiş. (Tarama:VI,4058) Kelime *ügrümek*, *üllemek*, *üğremek*, *üğülemek*, *üğülemek*, *ülemek*, *ürgülemek* gibi değişik şekillerde ağızlarda kullanılmaktadır. (Derleme: XI, 4060)

³ Clauson *salınmak* fiilinin geniş bir kullanımı olduğunu ifade etmektedir. (Uyg. *altın erini boş bolup kodı*.Suv.595, 17; *bağırsukları salınıp TT. X*; Hak. *Yinçii:kula:ktın salındı* Kaş. II 154, *uçup kır sarayka erejin salın*, KB. 3672; Çağ. *Salın-/ salıl-* andâhte şuden, “to be thrown” *San* 233v;Harz.*Ali* 33; Kom.“to be suspended, to hang”; Kıp. “to hang down *İd.* 59 Osm. XIV.1. ‘to sway, wobble; 2. ‘to be suspended’3. ‘to be thrown’. *TTS. II* 785, *III* 592, *IV* 656, Şeyh Süleyman Efendi’de “her yana temayül olmak, refat ve hıram etmek, atmak” ve “koymak” anlamı da vardır. (182/1))

baş çatmak:

Ne Resûlûn sünnetini dutaram

Gice gündüz nefis-ile baş çataram (1439)

*Tarama Sözlüğü'*nde baş çatmak deyimini “baş başa vermek, ülfet etmek” şeklinde açıklanmıştır. Beyitteki kullanılışta da aynı anlam verilebilir. “Resûlün sünnetini yerine getirmediğim gibi nefsimin isteklerine göre hareket etmekteyim, nefsimin esiri olmuşum”.

dünya yığmak: “bu dünya için çalışmak, biriktirmek”

Toñuzlan böcegine beñzer anlar

Dün i gün turmayup dünyâ yıganlar (1405)

“Yalnız bu dünya için çalışan o kişilerin tonuzlan böceğinden bir farkı yoktur”.

karar dutmak, “kalıcı olmak, devamlı olmak”

Kimse olmaz bu fenâda pâyidâr

Tutmayısar kimsene bunda karâr (1461)

“durma, rahat, huzur, ölçülü olma, istenilen miktar, sonuca bağlama, devamlılık” (Kanar:2003, 716); “durma, sükûn, ârâm; sebat, devam; rahat, istirahat, ârâyiş; devam, istimrâr, süreklilik”(Kâmus-ı Türkî 1990, 1060/1) gibi anlamları olan *karar* kelimesi *dutmak* fiili ile beyitte “bâkî olmak, kalıcı olmak” anlamında kullanılmıştır.

kuvvet dutmak, “kuvvet peyda etmek, kuvvetlenmek”

Dutdı kuvvet varduğınca şer'-i dîn

Aslı sâbit-idi bitdi fer'-i dîn (832)

nakl itmek, “gitmek” dünyadan gitmek” *meç.* “ölmek” dünyadan nakl etmek birleşik şekliyle “dünyadan göçmek, gitmek” anlamında kullanılmıştır.

Kulaguma girdi bir heybetli ün

Dünyeden nakl iderem beñzer bugün (1592)

Nakl “bir yerden bir yere götürme, diğer mahalle geçirme, taşıma; tebdîl-i menzil ve mekan etme, taşınma, göç; gibi anlamları vardır. (Ş. Sami:1900, 1469/I) Bugün nakletmek “nakil işini yapmak, bir yerden başka yere geçirmek, iletmek”(Türkçe Sözlük: 1999,II,1627) anlamında kullanılmakta olup anlamda ettirgenlik ifadesi vardır.

seyr itmek: “gitmek”

Ben de gördüm yaragumu giderem

Hak ta'âlâdan yaña seyr iderem (1511)

“yürüme, yürüyüş, gitme, hareket; yolculuk, azîmet-i sefer; gezme, gezinme, teferrüc; eğlenmek için bakma, temâşâ; uzaktan bakıp karışmama”(Ş. Sami:1900,755/2-3) gibi anlamları olan seyr kelimesi bugün “bir şeyin oluşumunu gözlemek, bakmak; eğlenmek, görmek için bakmak, izlemek” anlamları ile yaygın olarak kullanılmakta olup gitmek, hareket anlamı yalnız taşıtların hareketini ifade etmek için “ilerlemek, yol almak” anlamı ile kullanılmaktadır. Verilen örnekte *seyr itmek* “gitmek, göçmek” anlamındadır. Beyitte *Hak ta'âlâdan yana seyr iderem* ifadesinde kazandığı anlam ise “bu dünyadan gitmek”tir.

KAYNAKLAR

AHMED VEFİK [PAŞA], *Lehçe-i Osmânî*, I-II İstanbul 1876.

AKALIN, Mehmet, *Tarihî Türk Şiveleri*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1979.

ATALAY, Besim, *Divanî Lügat-it-Türk Dizini “Endeks”*, c. IV, Ankara 1986.

ATEŞ, Ahmed, *Süleyman Çelebi- Vesiletü'n-Necât, Mevlid*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1954.

- ARAT, Reşid Rahmeti, *Kutadgu Bilig*, Metin Ankara 1979, İndeks III. Haz. Kemal Eraslan, Osman F. Sertkaya, Nuri Yüce İstanbul 1979.
- CLAUSON, Sir Gerard, *An Etymological Dictionary of pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford 1972.
- ÇELEBİOĞLU, Amil, *Türk Edebiyatında Mesnevi*, İstanbul 1999.
- DENY, Jean, *Türk Dili Grameri*, çev. Ali Ulvi Elöve, İstanbul 1941.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lâgat*, Ankara 1986.
- Divanü Lâgati't-Türk Tercümesi*, çev. Besim Atalay, I-IV, Ankara, 1985.
- ECKMANN, Janos, *Chagatay Manuel*, Indiana University, Bloomington, 1966.
- ERGİN, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı c.II, İndeks-Gramer*, Ankara 1963.
- ERGİN, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1954.
- KARAHAN, Leylâ, *Erzurumlu Darîr Kıssa-i Yûsuf, Yûsuf u Züleyhâ*, Ankara 1994.
- KORKMAZ, Zeynep, *Marzubân-nâme Tercümesi, İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım*, Ankara 1973, s. 57-66.
- LEVEND, Agah Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1984, c. I.
- LEVEND, Agah Sırrı "Divan Edebiyatında Hikâye" *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 1967, Ankara 1968, s. 71-117.
- LEVEND, Agah Sırrı, "Dini Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, Ankara 1972, s. 35-80.
- MAZIOĞLU Hasibe, "Türk Edebiyatında Mevlid Yazan Şairler", *Türkoloji Dergisi*, c. VI, s. 31-62.
- Mecma'ü'l-envâr (Mevlid)*, Hacı Mustafaoğlu, Süleymaniye Kütüphanesi, *Esat Efendi no: 2398*.
- Mecma'ü'l-envâr (Mevlid)*, Hacı Mustafaoğlu Bayezit Kütüphanesi Umûmî, no: 5308/1.
- Mecma'ü'l-envâr (Mevlid)*, Hacı Mustafaoğlu Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, no: 1 042.
- MEHMED SALÂHÎ, *Kâmûs-ı Osmânî*, IV c., İstanbul 1313-1329, (1895-1911).
- MEHMED TÂHİR [BURSALI], *Osmanlı Müellifleri*, c. II, İstanbul 1334 (1915), s. 206.
- Nehcü'l-Ferâdis*, Tıpkıbasım ve Çevriyazı J. Eckmann, yayımlayanlar: Semih TEZCAN-Hamza ZÜLFİKAR, Ankara 1995.
- ÖZKAN, Mustafa, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, İstanbul 1995.
- ÖZÖN, Mustafa Nihat, *Büyük Osmanlıca-Türkçe Sözlük*, İstanbul 1979.
- PEKOLCAY, Neclâ, "Türk Dil ve Edebiyatına Ait Bâzı Metinleri İhtiva eden yazma bir mecmua" *Türkiyat Mecmuası* c. X, İstanbul 1951-1953, s. 349-364.
- PEKOLCAY, Neclâ, "Süleyman Çelebi mevlidi metni ve menğei meselesi", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, İstanbul 1955, c. VI, s. 39-64.

- PEKOLCAY, Necla, "Ahmed'in Mevlid İsimli Eseri", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, İstanbul 1955, c. VI, s. 65-70.
- PEKOLCAY, Necla, "Mevlid", *Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*, c. 13.
- PEKOLCAY, Necla, *Türkçe Mevlid Metinleri, doktora tezi, İstanbul, 1950, İstanbul Üniversitesi Ktp. tez no: 1821.*
- PEKOLCAY, Necla, "Mevlid bölümü" *İslâmî Türk Edebiyatı*, İstanbul 1967, s. 149-176 .
- [REDHOUSE, Sir James Walter], *Kitâb-ı Müntehebât-ı Lugât-i Osmâniye*, [İstanbul] 1269 (1852).
- REDHOUSE, Sir James W[ALTER], *A Turkish and English Lexicon / Kitâb-ı Ma'ânî-i Lehçe*, Constantinople 1890.
- SARI, Mevlût, *El-Mevârid, Arapça-Türkçe Lûgat*, İstanbul 1980.
- STEINGASS, F.A *Comprehensive Persian-English Dictionary*, Beyrut 1892.
- Ş[EMSEDDİN] SÂMÎ, *Kâmus-ı Türkî*, II c., Dersââdet 1317-1318 (1899-1900).
- ŞÜKÛN, Ziya, *Farsça-Türkçe Lûgat, Gencinei Güftâr-Ferhengi Ziyâ*, III c., İstanbul 1984.
- TIETZE, Andreas, *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*, İstanbul 2002.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri, *Eski Türkiye Türkçesi*, İstanbul 1964.
- TOPALOĞLU, Ahmet, *XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış «Satır-Arası» Kur'an Tercümesi*, c. II (*Sözlük*), İstanbul 1978.
- TOPALOĞLU, Bekir- KARAMAN, Hayreddin, *Arapça-Türkçe Yeni Kâmus - El-Kâmusü'l-cedîd*, dördüncü basılış, İstanbul 1966.
- TÜRK DİL KURUMU, *XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü*, VII c., Ankara 1963-1974.
- TÜRK DİL KURUMU, *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, XII c., Ankara 1963-1975.
- TÜRK DİL KURUMU, *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara 1983.
- TÜRK DİL KURUMU, *Türkçe Sözlük*, II cilt Ankara 1999.
- TÜRK DİL KURUMU, *İmlâ Kılavuzu*, (Genişletilmiş ve gözden geçirilmiş yeni baskı) Ankara 2000.
- ÜNVER, İsmail, "Ahmedî'nin İskender-nâmesindeki Mevlid Bölümü", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, Ankara 1977, s. 355-411.
- YÜCE, Nuri, *Ebu'l-Kâsım Cârullâh Mahmûd bin Omar bin Muhammed bin Ahmed ez-Zamahşarî el Hvarizmî, Mukaddimetü'l-Edeb:Hvârizm Türkçesi ile Tercümeli Şuşter Nüshası-Giriş, Dil Özellikleri, metin, İndeks*, Ankara 1988.